

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА

МІШКОВЕЦЬ НАДІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 65.012.32

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ**

Спеціальність 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Дніпропетровськ – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дніпропетровському університеті економіки та права.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
ХОЛОД Борис Іванович,
Дніпропетровський університет економіки та права,
президент ЗАТ

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
БЕРСУЦЬКИЙ Яків Григорович,
Донецький університет економіки та права,
ректор

кандидат економічних наук, доцент
СКОРОБОГАТОВА Тетяна Миколаївна,
Таврійський національний університет
ім. В.І. Вернадського,
доцент кафедри теорії економіки та управління

Провідна установа: Харківський державний економічний університет,
кафедра бізнесу та підприємництва, Міністерство освіти і
науки України, м. Харків

Захист відбудеться “_____” _____ 2004 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.120.01 у Дніпропетровському університеті економіки та права за адресою: 49000, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна Леніна, 18.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Дніпропетровського університету економіки та права за адресою: 49000, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна Леніна, 18.

Автореферат розісланий “_____” _____ 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Шаповал В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Орієнтоване на ринок промислове виробництво, що випускає продукцію, яка стає усе більш складною, різноманітною і дорогою, а також виконуючи замовлення, що стають усе більш дрібними, короткостроковими і більш специфічними у відношенні до споживачів, потребують принципово нової стратегії в організаційній структурі виробництва і системах оперативного управління виробничими процесами.

Така стратегія виробництва дозволяє цілеспрямовано здійснювати оперативне управління рухом матеріальних потоків, враховувати характер виробленої продукції і безперервність виробництва, спрямованого на мінімальний поділ праці і різноманітну партійність випуску, своєчасно реагувати на зміни ринку і запити споживачів.

Це потребує докорінних змін всіх основних принципів традиційних структур виробничих відносин.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку економічної системи в цілому особливого значення набувають питання підвищення якості й ефективності систем управління на різних рівнях, їх організаційно-методичного забезпечення. Оскільки сучасний етап соціально-економічних відносин потребує створення середовища здорової конкуренції, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Це підтверджується і результатами фундаментальних досліджень академічного рівня А.І. Амоші, В.І. Геєця, М.Г. Чумаченка, Я.Г. Берсуцького, В.А. Ткаченка, Б.І. Холода та ін. Проте методологічна база, особливо систем управління на рівні промислових підприємств, залишається недостатньою. У зв'язку з викладеним, тема дисертації актуальна і потребує подальшого розгляду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Це дисертаційне дослідження розвиває і доповнює інші науково-дослідні роботи, що виконані в Дніпропетровському університеті економіки та права на кафедрі економіки підприємства за комплексною темою “Організаційно-економічні основи розвитку технологічного і методичного забезпечення систем управління промисловими підприємствами в умовах ринкових відносин” (державний реєстраційний номер 0100U000948). Внесок автора полягає у розробці нових підходів і теоретичних положень щодо підвищення ефективності діяльності промислових підприємств в умовах ринкових відносин.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка соціально-економічного механізму підвищення ефективності управління підприємствами.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наступних задач:

- визначити основні чинники впливу зовнішнього середовища на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств і систему управління;
- сформулювати основні напрямки реструктуризації промислових підприємств і їхніх систем управління, узгоджуючи основні функції діяльності в ринкових умовах;
- визначити сутність, структуру та зміст механізму функціонування підприємства;
- визначити критерії оцінки ефективності внутрішнього механізму підприємства;
- проаналізувати сукупність методів і прийомів одержання й опрацювання інформації про стан зовнішнього середовища для прийняття оптимальних управлінських рішень;
- розробити соціально-економічний механізм підвищення ефективності управління підприємствами на основі моделювання внутрішнього механізму підприємства;
- розробити принципи побудови внутрішнього соціально-економічного механізму підприємства, виходячи з вимог інноваційності зовнішнього середовища.

Об'єктом дослідження обрано виробничо-господарську діяльність промислових підприємств в умовах конкурентних ринкових відносин.

Предметом дослідження є соціально-економічний механізм управління виробничо-господарською діяльністю промислових підприємств.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є діалектичний метод пізнання, фундаментальні положення економічної теорії, сучасна концепція теорії управління економічним розвитком суб'єктів господарювання. Крім того, у процесі дослідження були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи: *теоретичного узагальнення* – для визначення основних чинників впливу зовнішнього середовища на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств і систему управління та основних напрямків реструктуризації промислових підприємств і їхніх систем управління; *загальної теорії систем* – для моделювання внутрішнього соціально-економічного механізму підприємства; *системно-структурний* – для з'ясування сутності, структури, змісту механізму функціонування підприємства та визначення критеріїв оцінки ефективності внутрішнього механізму підприємства та інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці елементів соціально-економічного механізму підвищення ефективності управління підприємствами і зводиться до наступного:

вперше:

– запропоновано концепцію системи управління виробничо-господарською діяльністю промислових підприємств залежно від рівня розвитку і трансформації їхнього внутрішнього соціально-економічного механізму;

– запропоновано модель трансформації внутрішнього соціально-економічного механізму підприємства відповідно до стратегії інноваційного розвитку;

одержали подальший розвиток:

– система методів і прийомів одержання й опрацювання комплексної інформації про стан зовнішнього середовища для прийняття оптимальних управлінських рішень;

– методика моделювання внутрішнього механізму підприємства з використанням факторної, цільової та функціональної моделей, що дає можливість визначати оптимальну соціально-економічну структуру підприємства;

удосконалено:

– критерій оцінки ефективності внутрішнього механізму підприємства, що характеризує ефективність використання потенціалу підприємства;

– принципи побудови внутрішнього соціально-економічного механізму підприємства, виходячи з вимог інноваційності зовнішнього середовища.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертаційної роботи доведені до стадії рекомендацій, дають підстави для проектування механізму підвищення ефективності управління промисловими підприємствами на основі впровадження інноваційних розробок і реструктуризації виробництва.

Підтвердженням практичного значення одержаних результатів є використання основних розробок і рекомендацій дисертаційного дослідження на Державному підприємстві “Виробниче об’єднання Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова” та у Відкритому акціонерному товаристві “Завод “Дніпропрес” (акти впровадження додаються).

Крім того, теоретичні положення дисертації використовуються в навчальному процесі Дніпропетровського університету економіки та права (акт впровадження додається).

Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні нових підходів і теоретичних положень щодо підвищення ефективності функціонування внутрішнього соціально-економічного механізму промислових підприємств за рахунок впровадження інноваційних розробок і реструктуризації виробництва.

Особистий внесок здобувача в наукових працях, опублікованих у співавторстві, наводиться в списку наукових праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційної роботи доповідались і одержали позитивну оцінку на

науково-практичних конференціях: V міжвузівській науково-практичній конференції “Системність на полі невизначеності” (Дніпропетровськ, 2001 р.); VI міжвузівській науково-практичній конференції “Проблеми ефективного регіонального і корпоративного управління в умовах невизначеності та динамічності зовнішнього середовища” (Дніпропетровськ, 2001 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Європейський вибір України: проблеми теорії та практики реалізації” (Дніпропетровськ, 2003 р.) та на постійно діючому міжвузівському семінарі при Дніпропетровському університеті економіки та права.

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 8 статей у фахових виданнях загальним обсягом 3,87 умов.-друк. арк., у т. ч. автору належить 2,23 умов.-друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 196 сторінках. Робота містить 29 рисунків і 6 таблиць. Список використаних джерел включає 205 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “**Методичні проблеми підвищення ефективності управління розвитком підприємства в умовах ринкових відносин**” розглянуто сутність та особливості управління підприємством в ринкових умовах господарювання і чинники, що впливають на його ефективність; методологію управління виробничими відносинами; фундаментальні мотиви ситуаційної поведінки суб’єктів управлінської діяльності.

У зв’язку з такими явищами, як глобалізація соціальних, політичних, економічних і культурних процесів, науково-технологічного відновлення, наука управління перебуває на черговому етапі пошуку принципово нових форм і методів організації процесів. Це, у свою чергу, визначає виникнення в найближчому майбутньому в теорії управління нового напрямку, що буде більшою мірою відповідати вимогам невизначеності. Даний напрямок можна умовно назвати “ситуаційно-прогнозне управління глобальними динамічними соціотехнічними системами в умовах невизначеності”.

Економічний стан окремого підприємства і економіки в цілому визначають, врешті-решт, три основних чинники: рівень техніки і технології; якість робочої сили і дієвість мотивації до праці; організація і управління виробництвом. Останній чинник є системоутворюючою умовою виробництва і впливає на два інших.

До початку XXI століття про господарюючий суб’єкт, тобто підприємство, сформувалося уявлення як про дуже складну соціокультурну систему, що діє в

невизначеному оточенні, саморозвивається, основні підсистеми якої (об'єкт і суб'єкт) різноманітні за своєю сутністю. Об'єкт здійснює господарську діяльність, суб'єкт її організовує. Структура суб'єкта управління може бути подана як сукупність взаємозалежних блоків, від “налагоджування” яких безпосередньо залежить внесок кожного працівника в досягнення мети господарюючого суб'єкта.

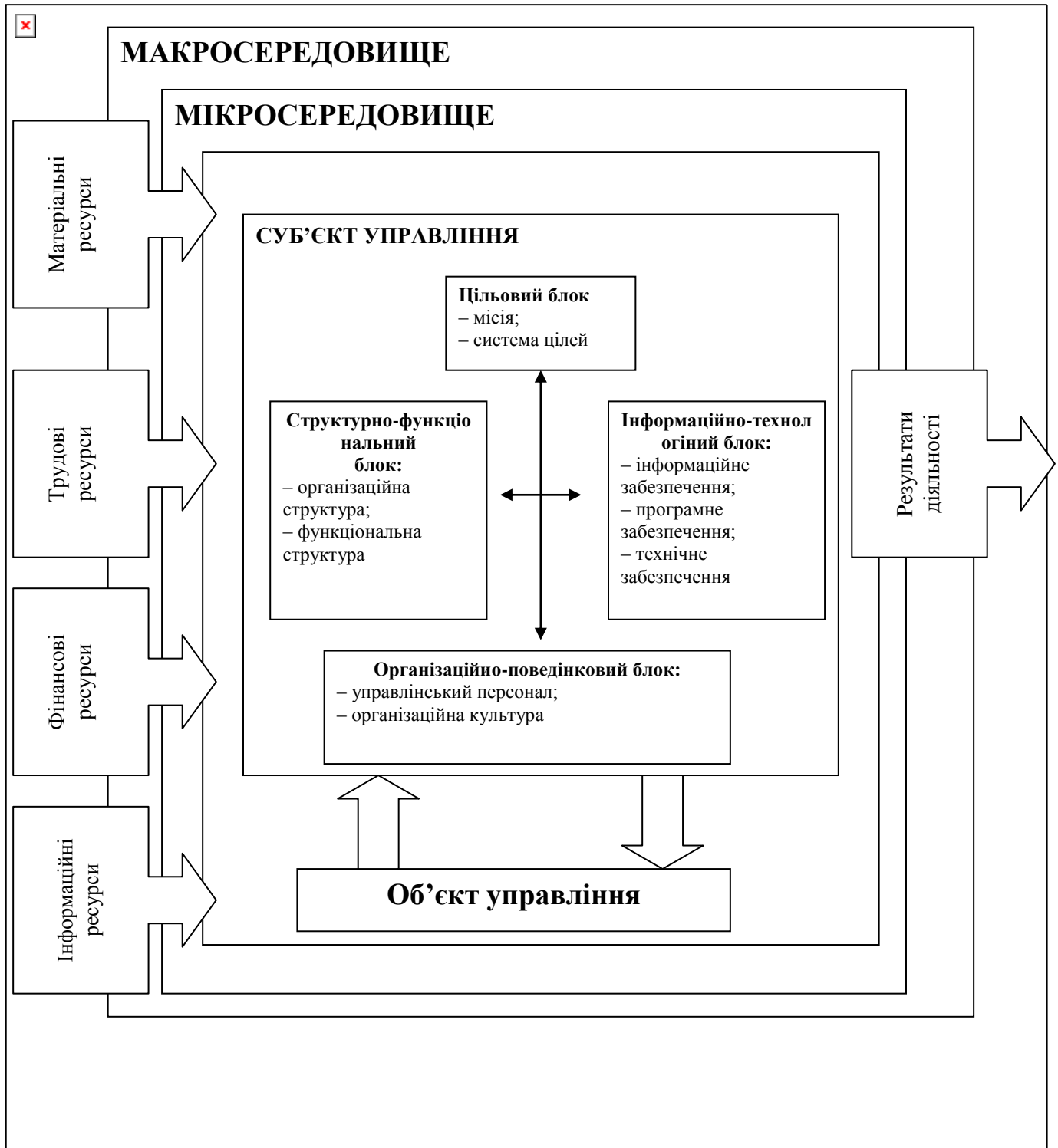

Рис. 1. Структура і взаємозв'язки суб'єкта господарювання

Склад основних елементів кожного блоку суб'єкта управління (системи управління) наведено на рис. 1.

Таким чином, сутність управління полягає у впливі суб'єкта на об'єкт управління шляхом виконання управлінських функцій, а під системою управління необхідно розуміти сукупність керівників усіх рівнів (суб'єктів управління), кожному з яких доручено управління окремою сферою діяльності (об'єктом управління), для чого керівникам визначено відповідні функції, виділено ресурси для їх виконання і надано необхідні повноваження.

Керівник не в змозі вирішувати всі проблеми організації одночасно, тому він передає право їх розв'язання своїм підлеглим, а за собою лишає функції контролю і координації. Повноваження, як відомо, – це обмежене право використовувати ресурси підприємства і спрямовувати зусилля співробітників на виконання робіт. Повноваження делегуються конкретному елементу структури управління, тобто посаді, а не особистості.

Виходячи з усього вищесказаного, процес управління організацією можна подати в такому вигляді (рис. 2).

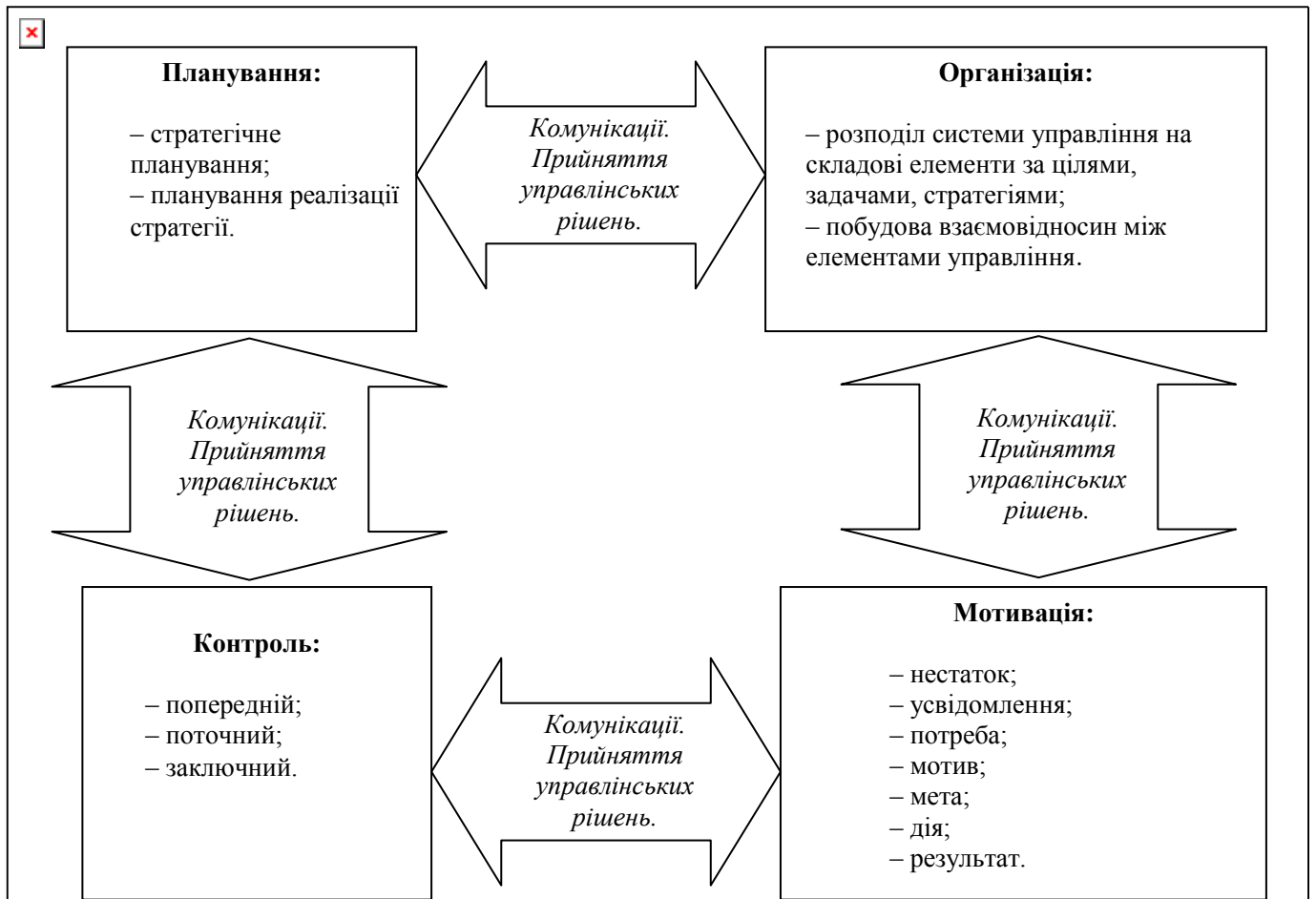

Рис. 2. Процес управління організацією

Таким чином, процес управління організацією – це процес, що складається з взаємозалежних етапів (функцій управління). Як етапи виступають 4 класичні функції управління: планування, організація, мотивація, контроль. Як сполучні ланки – сполучний процес: комунікації і прийняття управлінських рішень.

Зміст і методи робіт при виконанні перелічених вище функцій у процесі управління підприємством визначаються для кожної функції окремо. При цьому необхідно застосовувати методи і підходи до управління, що накопичені практикою менеджменту й відповідають змісту і характеру реалізованих функцій. Наприклад, для реалізації функції мотивації персоналу можуть застосовуватися методи, починаючи з давнього (батіг і пряник) і включаючи сучасні змістовні і процесуальні теорії мотивації. Функція контролю потребує застосування найрізноманітніших методів, наприклад, статистичних. Серед підходів до управління особливо важливі системний і ситуаційний підходи, які потрібно завжди застосовувати при реалізації управлінських функцій. Таке ж особливе положення займає процесний підхід, що застосовується не для реалізації функцій, а для формування з них процесу управління.

Діяльність сучасного підприємства залежить від якості управління його

економічними і соціальними процесами. Існування будь-якої економічної системи (включаючи підприємство) донедавна підтримувалося через управління її обміном із зовнішнім середовищем матеріалами, енергією, інформацією, що реалізується у формі економічних процесів. Проте такий підхід до організації управління вже не відповідає ні сучасним загальносвітовим вимогам господарювання, ні вирішенню проблем, що склалися в Україні.

Підприємство необхідно розглядати як економіко-соціальну систему, життєздатність якої залежить від організованості не тільки економічних, а і соціальних процесів. Для управління ними слід розробити нові методологічні основи, нову концепцію менеджменту, щоб ліквідувати розбіжності, що виникли в продуктивних силах і виробничих відносинах, як-от: сприяти введенню в дію, крім економічних чинників виробництва, таких соціально-економічних ресурсів, як підприємливість, компетентність, попит, позитивний імідж; ефективно реформувати відносини власності; організувати управління повним циклом відтворення капіталу; розвивати цінності нової культури підприємства; сприяти кооперації інтелектуальної праці, розвитку самоменеджменту діяльності творчої людини; посилювати соціальну відповідальність менеджменту і створювати на підприємстві клімат соціального партнерства.

Для забезпечення своєї економічної свободи і конкурентоспроможності в умовах розвитку ринкових відносин сучасному українському підприємству необхідно опанувати знаннями і навичками управління системою об'єктів власності, до якої входять: територія, знаряддя праці, засоби виробництва, фінанси, інформація, компетентність, моральність, використання потенціалу людських ресурсів підприємства.

У другому розділі “Аналіз особливостей організації управління внутрішнім економічним механізмом промислового підприємства і чинники, що впливають на його ефективність” на основі проведених досліджень на підприємствах важкого машинобудування розглянуто нові вимоги до внутрішнього механізму управління, визначено, що основну увагу на сучасному етапі варто приділити активізації людського чинника, спроможності підприємства гнучко реагувати на кон'юнктуру ринку і пристосовуватися до змін зовнішнього середовища. На підставі саме цих принципів забезпечується належна ефективність виробництва і конкурентоспроможність продукції.

Механізм функціонування підприємства – система елементів, призначена для перетворення вхідних ресурсних потоків у вихідні, товарні. Фактично механізм функціонування будь-якого підприємства являє собою передавальний пристрій, що дозволяє з'єднувати воедино всі чинники виробництва й у такий спосіб створювати додану вартість і продукт. Внутрішній механізм містить у собі два умовно

відособлених механізми: організаційно-технічний і соціально-економічний. Організаційно-технічний механізм відповідає за функціонування техніко-економічної підсистеми підприємства і являє собою структурний каркас матеріальних потоків і перетворень. Соціально-економічний механізм відбиває діяльність соціальної й економічної підсистем, що тісно взаємозалежні через персонал, який планує, організовує і контролює економічні процеси і взаємозв'язки. Соціально-економічний механізм являє собою рушійну силу механізму діяльності підприємства.

Кінцеві результати виробничої діяльності підприємства й ефективності функціонування його внутрішнього механізму можна виразити через поняття “ефективність” (“зовнішня” і “внутрішня ефективність”) або “результативність”. Зовнішня ефективність підприємства – “виробляти те, що потрібно”, тобто підприємство ефективно, якщо його продукція користується попитом. Внутрішня ефективність – “якісно виробляти”, тобто підприємство ефективно, якщо максимально ефективно може перетворити вхідні ресурсні потоки у вихідні товарні потоки. Загальну ефективність можна виразити як ступінь відповідності всіх якісних і кількісних параметрів продукції вимогам ринку. Загальна ефективність – це оптимальне співвідношення внутрішньої і зовнішньої ефективності, що дуже часто суперечать одне одному.

Внутрішній організаційно-технічний механізм – це господарський механізм функціонування підприємства, що являє собою сукупність цілей, критеріїв, методів, функцій, спрямованих на фізичне перетворення матеріальних потоків.

Соціально-економічний механізм складається з трьох основних підсистем (рис. 3) і є, по суті, системою управління виробництвом через певні критерії і показники:

- підсистема управління технологічними процесами;
- підсистема управління виробничими витратами;
- підсистема управління кінцевими результатами.

Рис. 3. Блок-схема системи управління виробництвом

Таким чином, основна роль у підвищенні ефективності управління підприємством повинна приділятися функції управління кінцевими результатами і витратами на їхнє досягнення. У літературі постійно доводиться стикатися з терміном “організаційно-економічний механізм”, що за своєю природою є синтезом двох внутрішніх механізмів підприємства. На сьогоднішній день поки що не дано загальноприйнятого розгорнутого визначення цього поняття, яке б розкривало його суть.

Ядром соціально-економічного механізму є, скоріше, соціальна складова, тобто система мотивів і стимулів, що через соціальну підсистему організації виступають рушійними силами (рушієм усього механізму) підвищення ефективності функціонування виробничих систем.

Соціально-економічний механізм – це система формування цілей, мотиваційних чинників, стимулів і організаційних технологій, що дозволяють використовувати в процесі трудової діяльності матеріальний і трудовий потенціал підприємства і рух засобів виробництва для досягнення кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів, власних і державних інтересів.

Яким же вимогам повинен відповідати соціально-економічний механізм сучасного підприємства? Насамперед, він має бути зовнішньоорієнтованим. Сучасний етап розвитку соціально-економічних відносин такий, що в успішній діяльності будь-якого підприємства зацікавлені декілька різноманітних груп зовнішнього і внутрішнього середовища (рис. 4), чії інтереси не завжди збігаються, а в більшості випадків суперечать один одному. Саме тому сьогодні міцно закріпилася теза про те, що підприємство – це відкрита соціотехнічна система.

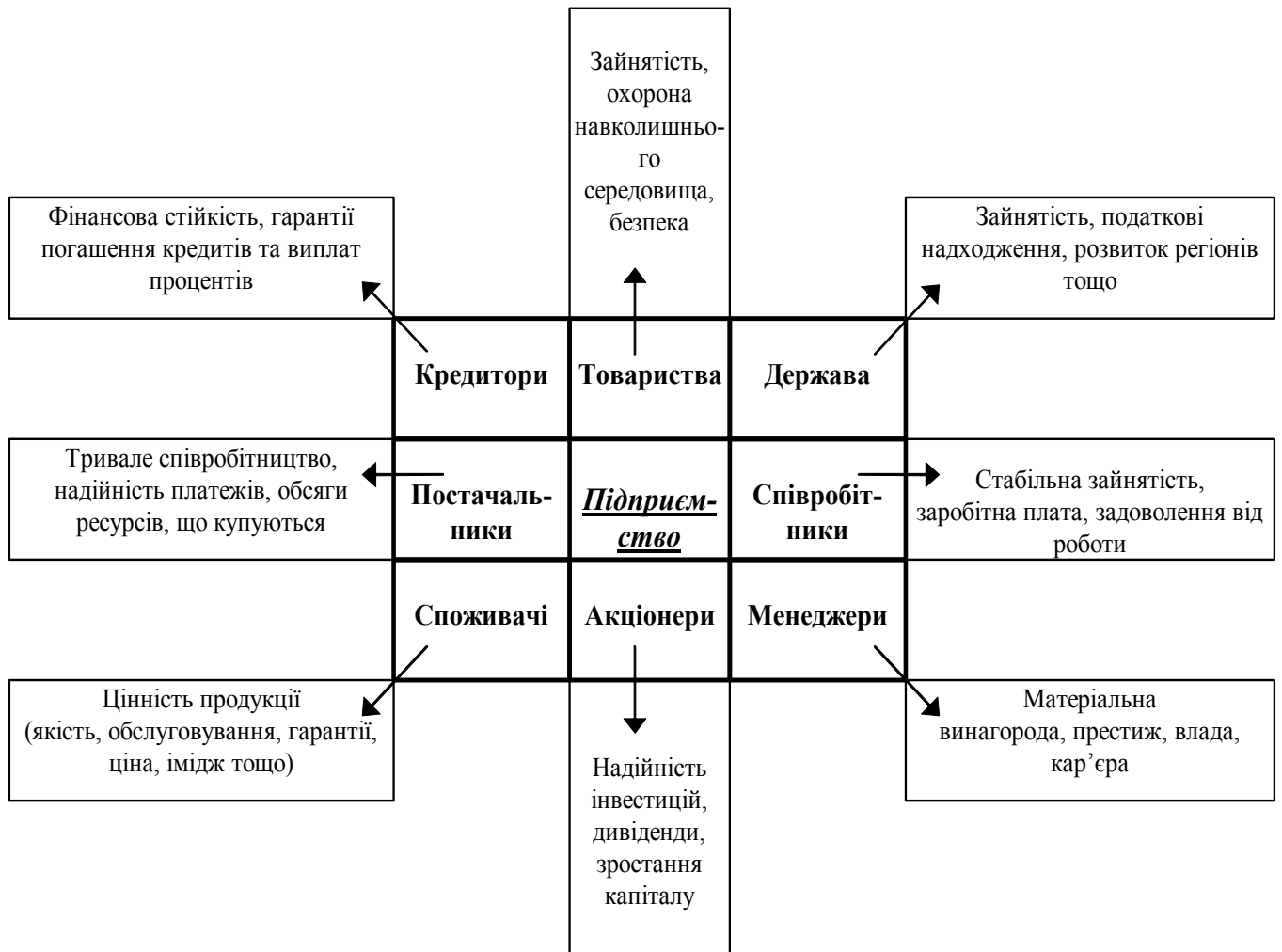

Рис. 4. Система цілей підприємства і зацікавлені групи

Значення кожної із цих груп неоднакове. Недооцінювати, так само як і переоцінювати, вплив кожної із них не слід. Для того, щоб уникнути серйозних конфліктів, необхідно, щоб в організаційній структурі управління були присутні підрозділи або виконавці з відповідними завданнями, які б контролювали взаємовідносини з тими або іншими групами (споживачі – відділ маркетингу, постачальники – відділ МТЗ, акціонери – фінансовий відділ і т. д.).

Неврахування думки однієї з груп рано або пізно призведе до загрози діяльності підприємства, тому що воно змушене буде приділити даній групі підвищену увагу, і тим самим випустить із виду одну або декілька інших груп. Таким чином підприємство ввійде в хронічний конфлікт із зовнішнім середовищем.

Отже, соціально-економічний механізм повинен бути зорієнтованим на кінцевий результат виробничої діяльності. Співвідношення витрат і результатів діяльності підприємства визначає ефективність виробництва, підвищення якої є головною метою існування підприємства і виступає як головна умова конкурентоспроможності підприємства. Для зниження витрат, що припадають на одиницю результату, у підприємств є значні резерви. Вони не використовуються дотепер через відсутність в економіці протягом тривалого часу умов конкуренції, загрозу банкрутства, існування системи бюджетних дотацій нерентабельним підприємствам. Таке положення призвело до того, що рівень витратомісткості результатів діяльності підприємства став неконтрольованим.

По-друге, у соціально-економічний механізм повинна бути закладена можливість державного регулювання пріоритетів тих або інших цілей, що впливають із динаміки соціально-політичних і економічних завдань розвитку суспільства.

Таким чином, для створення і ефективного функціонування внутрішнього механізму підприємства необхідно мати методику його побудови і критерії оцінки.

У ринкових умовах узагальнюючий показник ефективності виробничої діяльності підприємства повинен відображати ефективність використання всіх видів ресурсів виробника. До таких необхідно віднести як поточні витрати (які характеризують обсяг використаних у даному періоді ресурсів), так і змінні (ті, що відображають обсяг усіх задіяних ресурсів). Певний інтерес у сучасних умовах господарювання являє собою також ефективність витрат, пов'язаних із використанням позичкових коштів, ефективність управління податковими витратами.

Для оцінки ефективності внутрішнього механізму підприємства запропоновано показник питомих сукупних витрат (ПСВ), що характеризує ефективність використання потенціалу підприємства:

$$\text{ПСВ} = (\text{С} + \text{ПК} + \text{ОФ} \times \text{К}_1 + \text{ОЗ} \times \text{К}_2 + \text{ТР} \times \text{К}_3) / \text{КР},$$

де С – собівартість продукції;

ПК – розмір виплат процентних сум за використання кредитів;

ОФ – основні фонди;

ОЗ – оборотні засоби;

ТР – трудові ресурси;

КР – кінцеві результати;

K_1, K_2, K_3 – коефіцієнти ефективності використання основних фондів, оборотних засобів і трудових ресурсів.

Удосконалений критерій ефективності діяльності підприємства дозволить не тільки оцінити економічний і фінансовий стан підприємства, але й швидкими темпами – шляхом контролю витрат – мінімізувати виробничі втрати, а в кращому випадку – звести їх до нуля.

Запропонований показник базується на існуючій системі обліку, відрізняється достатньою простотою, може застосовуватися на будь-якому рівні управління виробництвом і для будь-якого інтервалу часу. ПСВ є узагальнюючим інтегральним показником ефективності виробництва, і одночасно легко диференціюється на складові при визначенні ефективності використання окремих видів ресурсів і витрат. Треба відзначити також можливість застосування показника при будь-яких формах господарювання, а також при будь-яких формах власності.

Моделювання внутрішнього механізму підприємства з використанням запропонованих моделей має вирішити одне принципове завдання – дати можливість керівництву підприємства уявити собі каркас підприємства, його соціально-економічну структуру, що і визначає ефективність функціонування внутрішнього механізму. Логіка такої побудови може бути різноманітна (факторна модель, цільова модель, функціональна), із своїми перевагами і недоліками, проте вона дозволяє зробити головне – застосувати системний підхід до діяльності підприємства.

Третій розділ “Методичні рекомендації щодо удосконалення механізму управління підприємством в умовах “інноваційного середовища” присвячений дослідженням ринкових умов господарювання на основі відновлення й інноваційної діяльності як однієї з форм адаптації підприємств до впливу зовнішнього середовища з метою підвищення ефективності господарювання і конкурентоспроможності.

З урахуванням особливостей розвитку зовнішнього середовища значення інноваційної діяльності для підприємств значно зросло. Більше того, тільки інноваційна діяльність і приведення внутрішнього соціально-економічного механізму підприємства у відповідність із принципами інноваційного розвитку дають сьогодні підприємствам можливість для виживання. Саме тому ми вводимо термін “інноваційне середовище”, тобто середовище діяльності підприємства, що потребує проведення активної політики у сфері інновацій, у протилежному випадку підприємство не зможе навіть існувати, не кажучи вже про розвиток.

Потреба в управлінні інноваційними процесами на підприємстві визначає винесення на перший план перетворення, що відбуваються в організаційно-управлінській сфері. Вони сприяють координуванню всієї інноваційної діяльності підприємства і тому є вирішальними.

Основною причиною хаотичності змін у внутрішньому середовищі підприємства, на наш погляд, є неадекватність управлінських рішень у відповідь на зовнішній вплив практично на будь-якому рівні. Останнє, у свою чергу, значною мірою обумовлено відсутністю єдиної системи збору, аналізу, обробки і зберігання необхідної інформації. Виконання повного набору цих функцій передбачає створення інформаційної системи. Мається на увазі комунікаційна система, що надає працівникам різного рангу інформацію для реалізації функцій управління. Слід підкреслити, що в даному випадку інформаційна система виступає не тільки як інструмент прийняття управлінських рішень, а й як інновації організаційно-управлінської сфери.

Оскільки ми розглядаємо особливості інноваційної діяльності з погляду побудови і функціонування внутрішнього механізму підприємства в цілому і соціально-економічної його складової зокрема, то нам важливо визначитися з моделлю здійснення інноваційної діяльності з подальшою трансформацією внутрішнього механізму підприємства. В основі даної моделі лежать дві характеристики: частота здійснення проектів (нововведень) із подальшою частотою трансформації внутрішнього механізму підприємства і радикальність цих змін. Залежність даних показників подано на рис. 5.

Даний рисунок показує, що підсумкового результату від здійснення інноваційної діяльності можна досягти двома способами. Перший: реалізація множини дрібних нововведень у всіх аспектах діяльності. Другий: концентрація уваги на незначній кількості великих радикальних проектів. Підсумковий результат інноваційної діяльності, що можна подати через приріст потенціалу підприємства, в обох випадках буде однаковим. Про це свідчить площа рівних прямокутників OA_1AA_2 і OB_1BB_2 . Виходячи з цього, вибирається модель трансформації внутрішнього механізму підприємства.

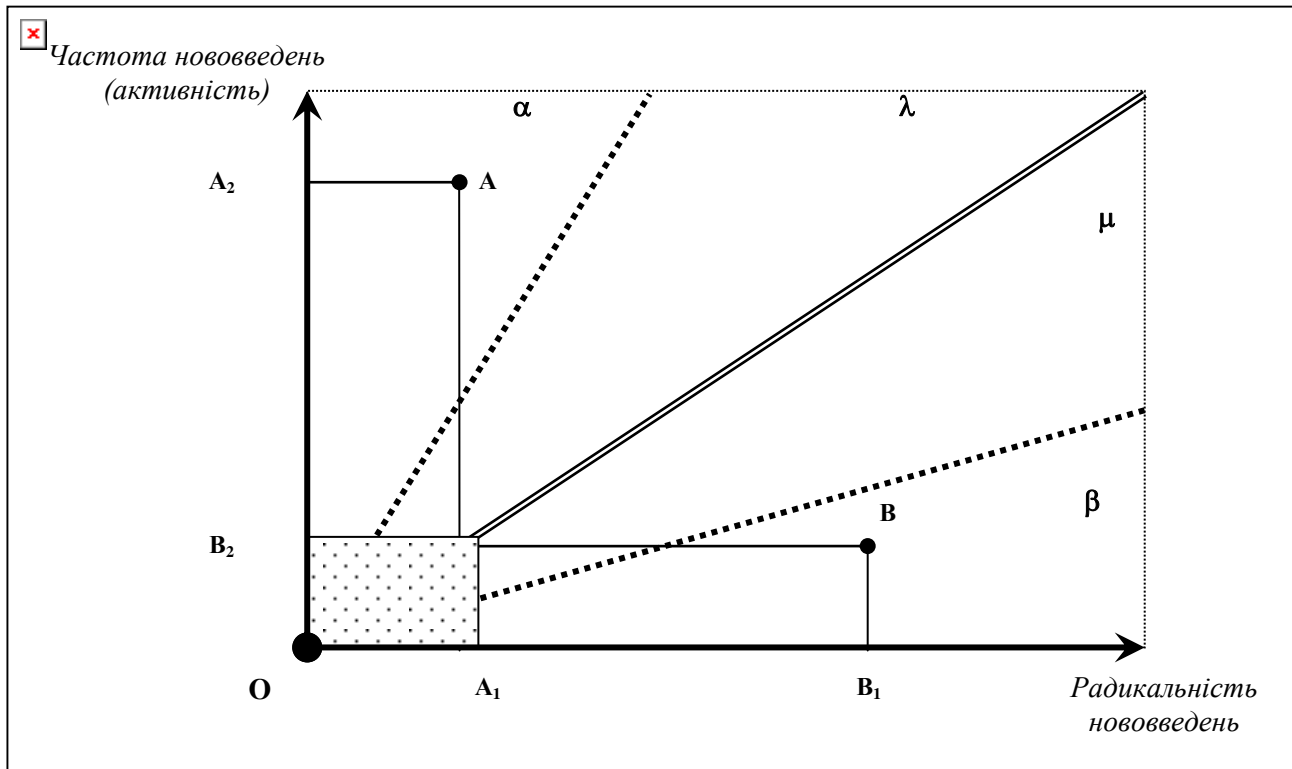

Рис. 5. Модель вибору інноваційного розвитку підприємства

Отже, інвестиційна стратегія інноваційного розвитку розглядається не просто як комплекс заходів і зведення показників, яких необхідно досягти, а як динамічний процес ресурсного забезпечення підприємства, яке розвивається (насамперед на базі нових технологій, нових засобів організації виробництва і управління, нових товарів і засобів їх реалізації і т. д.) в умовах мінливого зовнішнього середовища.

В умовах ринку діяльність практично будь-якого суб'єкта господарської діяльності значною мірою визначається зовнішніми умовами, у першу чергу потребами і запитами споживачів, діяльністю конкурентів і ділових партнерів тощо. Тому формування системи довгострокових цілей загальноекономічної діяльності відбувається в результаті прогнозування можливих змін параметрів зовнішнього середовища і зіставлення їх із стратегічним потенціалом суб'єкта господарювання.

Звичайно, джерела формування інвестиційних ресурсів, ефективні в одних умовах, можуть стати неприйнятними при зміні цих умов, тобто існує ризик недоодержання інвестиційних ресурсів у необхідних обсягах (разом із ризиком зниження ефективності проектів, що інвестуються). І цей ризик тим більше, чим більше розтягнутий у часі період інвестування, більш віддалені можливі результати.

Для зниження даного ризику може бути використане змішане або багатоканальне інвестування, коли задіяно одночасно декілька механізмів і джерел інвестування (диверсифікація джерел фінансування інвестицій), тому необхідно правильно розрахувати їхні пропорції в загальній сумі необхідних інвестицій.

З огляду на принцип системності і виходячи з вищесказаного, можна удосконалити запропоновану нами модель (див. рис. 5) вибору інноваційного розвитку підприємства (рис. 6).

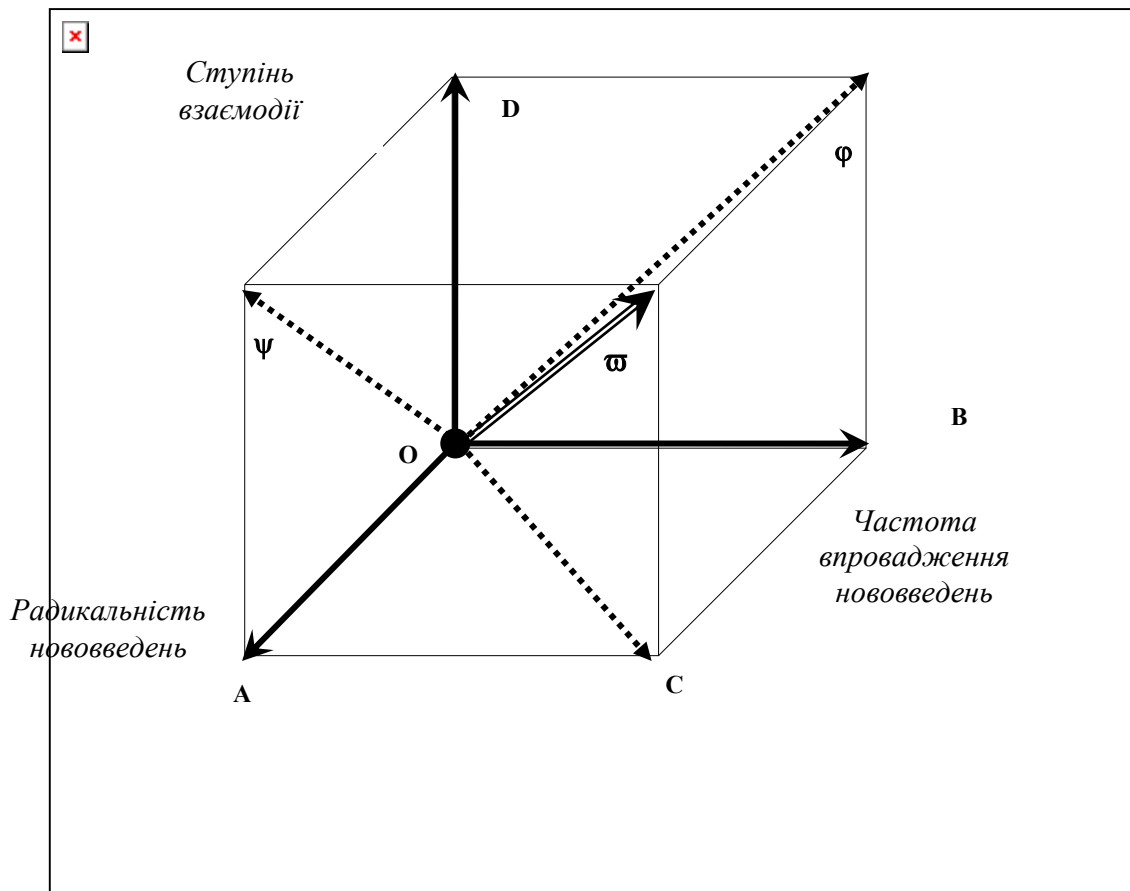

Рис. 6. Модель вибору інноваційного розвитку з урахуванням принципу системності

У даній моделі як додаткову третю вісь введено показник комплексності і системності використовуваних нововведень, тобто наявність декількох типів інновацій одночасно і їхнього взаємозв'язку. При можливих моделях інноваційного розвитку ідеальною можна вважати ту, що наближена до вектора ω .

Це означає, що підприємство не просто знайшло якесь оптимальне для себе співвідношення радикальності нововведень і їхньої частоти, але й використовує відразу декілька типів інновацій. Підприємство одночасно розробляє новий товар, під нього шукає нові ринки збуту, реконструює технологічне забезпечення й удосконалює модель управління підприємством. У будь-якому випадку підприємство повинно якнайвище піднятися над площиною OACB по вісі OD. Наближення до векторів ψ і ϕ означає повну безперспективність інноваційної діяльності підприємства.

Таким чином, перехід до ринкових умов господарювання потребує перегляду підходів до управління інноваційною діяльністю. Якщо раніше використання функціонального підходу було виправданим, то на даний час його застосування лише деякою мірою буде сприяти ефективності інноваційної діяльності. Швидкі темпи зміни зовнішніх умов не дозволяють розглядати управлінські рішення окремо одне від одного.

Тому сьогодні доцільна реалізація більш прогресивних прийомів і методів управління інноваційною діяльністю. Модель інноваційної діяльності повинна бути адекватною концепції управління підприємством. Наприклад, при системному підході може бути використана модель взаємодії інновацій. При ситуаційному підході запропоновано маркетингову модель управління інноваційною діяльністю. Її застосування дозволяє приймати управлінські рішення з урахуванням постійної зміни ситуації. При цьому інноваційна діяльність підприємства завжди спрямована на одержання прибутку.

ВИСНОВКИ

1. Підприємство необхідно розглядати як відкриту соціально-економічну систему, життєздатність якої залежить від організованості не тільки економічних, а і соціальних процесів. Така система об'єднує два компоненти, які за своєю природою і логікою розвитку принципово відрізняються один від одного, але при цьому є частинами одного цілого і змушені працювати для досягнення єдиної мети. Відкритість системи припускає її залежність від зовнішнього середовища і підвищену вразливість.

2. Управління виробництвом – це складний, цілеспрямований, безупинний соціально-економічний і організаційно-технічний процес взаємодії керуючої системи на конкретний керований об'єкт, що здійснюється за певною технологією за допомогою системи методів і технічних засобів з метою досягнення керованою системою заданих техніко-економічних і соціальних показників. Таке управління повинно враховувати об'єктивні закономірності, але при всьому величезному значенні і перевагах об'єктивних економічних законів вони не реалізуються автоматично.

3. В умовах переходу до ринку необхідно вирішити масу проблем, одна з яких – навчитися управляти внутрішнім механізмом підприємства. Для цього необхідно насамперед два аспекти: по-перше, чітке уявлення про методику побудови даного механізму з тим, щоб можна було відстежувати причинно-наслідкові зв'язки. По-друге, розробити критерій, що виступав би індикатором ефективності функціонування всього внутрішнього механізму підприємства. Такий індикатор

(критерій) повинен сигналізувати керівництво підприємства про збої в механізмі, а наявність такого сигналу дає керівництву підстави на пошук причинно-наслідкових зв'язків.

Як індикатор (критерій) ефективності внутрішнього соціально-економічного механізму підприємства може виступати показник питомих сукупних витрат (ПСВ), за допомогою якого можна оцінити потенціал внутрішнього механізму підприємства.

4. Запропонований показник базується на існуючій системі обліку, відрізняється достатньою простотою, може застосовуватися на будь-якому рівні управління виробництвом і для будь-якого інтервалу часу. ПСВ є узагальнюючим інтегральним показником ефективності виробництва, і одночасно легко диференціюється на складові при визначенні ефективності використання окремих видів ресурсів і витрат.

5. Моделювання внутрішнього механізму підприємства з використанням запропонованих моделей має вирішити одне принципове завдання – дати можливість керівництву підприємства уявити собі каркас підприємства, його соціально-економічну структуру, що і визначає ефективність функціонування внутрішнього механізму. Логіка такої побудови може бути різноманітна (факторна модель, цільова модель, функціональна), із своїми перевагами і недоліками, проте вона дозволяє зробити головне – застосувати системний підхід до діяльності підприємства.

6. Розроблені в роботі рекомендації і пропозиції мають універсальний характер, їхнє використання буде сприяти розвитку методології функціонування підприємств та менш болісному виходу підприємств, організацій, об'єднань із кризи в напрямку створення ринкових відносин.

7. Виходячи з вимог інноваційності, основними принципами побудови внутрішнього соціально-економічного механізму підприємства слід вважати:

- гнучкість (для підприємства важлива не наявність тих або інших активів, а спроможність їх створювати в мінімально короткі терміни);

- інформаційне забезпечення (забезпечення доступу до необхідної інформації з метою ухвалення рішення в мінімальні терміни з мінімумом ризику; слід постійно пам'ятати, що сьогодні різко зросла частка інформаційної складової в кінцевому продукті);

- мінімізація витрат часу (інноваційний ефект має місце, якщо нововведення своєчасне);

- взаємозв'язок усіх типів інновацій;

- спрямованість підприємства на кінцевий результат.

8. Для налаштування соціально-економічного механізму кожне підприємство повинно визначитися з моделлю інноваційного розвитку. Модель інноваційного

розвитку вибирається з урахуванням двох основних параметрів: радикальність нововведень і частота впровадження нововведень (активність). Особливу увагу в інноваційній діяльності слід приділяти впровадженню комплексу взаємозалежних інновацій.

9. При побудові внутрішнього соціально-економічного механізму за принципами інноваційної діяльності необхідно:

- сформулювати принципи розробки і реалізації інноваційної стратегії;
- розробити стратегію інноваційної діяльності підприємства, акцентувавши особливу увагу на взаємодії інноваційної, маркетингової стратегій і стратегії фінансування в межах стратегічного набору;
- розробити систему форм і методів інвестування, знайшовши при цьому оптимальне співвідношення різноманітних джерел фінансування;
- використовувати при проектуванні інноваційного набору (сукупність інновацій різноманітного типу, здійснюваних в одному просторі і в один проміжок часу) метод міжфункціональної інтеграції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ткаченко О.В., Мішковец Н.М., Климович Н.І. Концептуальний погляд на шляхи виходу України із економічної кризи // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1999. – Випуск 1. – С.28–32.

Автором проаналізовано діючі моделі економіко-правових механізмів.

2. Ткаченко О.В., Мишковец Н.М., Малафеев А.С. Социально-экономические факторы в управлении // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1999. – Випуск 2. – С.70–77.

Внесок автора полягає в обґрунтуванні сутності і ролі соціально-економічних чинників на різних рівнях управління в умовах невизначеності і нестабільності зовнішнього середовища.

3. Ткаченко О.В., Климович Н.И., Мишковец Н.М. Формы и методы экономических взаимоотношений между промышленными предприятиями и работающими // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДДУ, 2000. – Випуск 13. – С.80–88.

Внесок автора полягає в структурній розбудові концепції взаємовідносин органів державної влади та промислових підприємств.

4. Ткаченко О.В., Малафеев А.С., Мишковец Н.М. Анализ организационно-экономической составляющей управляемости промышленным предприятием // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДДУ, 2000. – Випуск 15. – С.82–92.

Внесок автора полягає в науковому обґрунтуванні вимог щодо розвитку сучасних систем управління промисловими підприємствами.

5. Малафеев А.С., Ткаченко О.В., Мишковец Н.М., Климович Н.И. Интеграционные факторы программно-целевого управления промышленным предприятием // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДДУ, 2000. – Випуск 23. – С.88–95.

Автором розглянуто особливості та переваги нових типів організаційних структур оперативного управління промисловим підприємством.

6. Богдан А.И., Третьак О.М., Мишковец Н.М. Особенности деятельности предприятий информационно-технического обслуживания // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДДУ, 2001. – Випуск 61. – С.56–65.

Внесок автора полягає у визначенні особливостей кінцевого продукту підприємств інформаційно-технічного забезпечення.

7. Ткаченко О.В., Мишковец Н.М. Анализ социально-экономической составляющей управляемости // Академічний огляд. – 2001. – №1. – С.73–77.

Внесок автора полягає в узагальненні світового досвіду щодо реконструкції економічних систем.

8. Мишковец Н.М. Информация как элемент организации управления предприятием // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДДУ, 2002. – Спецвипуск. – С.131–141.

АНОТАЦІЯ

Мишковец Н.М. Соціально-економічний механізм підвищення ефективності управління підприємствами. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами. – Дніпропетровський університет економіки та права, Дніпропетровськ, 2004.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних аспектів функціонування внутрішнього механізму підприємства і його складових елементів, розробці соціально-економічних основ підвищення ефективності оперативного управління підприємствами промисловості в період адаптації до ринкових відносин. Розглядаються специфічні особливості соціально-економічної складової внутрішнього механізму підприємства.

Запропоновано рекомендації з управління соціально-економічною складовою стосовно методології побудови внутрішнього механізму підприємства, критеріїв

оцінки його ефективності, а також принципів трансформації і функціонування підприємства в умовах сучасного бізнес-середовища.

Ключові слова: внутрішній механізм підприємства, система управління, інноваційна діяльність, ефективність функціонування, стратегічне управління, операційне управління, виробничі системи, реструктуризація, система цілей, стратегічний набір, інвестиційна стратегія, виробничі відносини, виробничі процеси.

АННОТАЦІЯ

Мишковец Н.М. Социально-экономический механизм повышения эффективности управления предприятиями. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – Экономика, организация и управление предприятиями. – Днепропетровский университет экономики и права, Днепропетровск, 2004.

Диссертация посвящена исследованию теоретических аспектов функционирования внутреннего механизма предприятия и его составляющих элементов, разработке социально-экономических основ повышения эффективности операционного управления предприятиями промышленности в период адаптации к рыночным отношениям. Рассматриваются специфические особенности социально-экономической составляющей внутреннего механизма предприятия.

Предложены рекомендации по управлению социально-экономической составляющей, касающиеся методологии построения внутреннего механизма предприятия, критериев оценки его эффективности, а также принципов трансформации и функционирования предприятия в условиях современной бизнес-среды.

В работе сформулированы тенденции развития управленческих и производственных систем, на основании чего предложены основные направления реструктуризации предприятий.

Предложена концепция управления производственно-хозяйственной деятельностью предприятий в зависимости от уровня развития и трансформации их организационных структур.

Получили дальнейшее развитие концептуальные подходы к повышению эффективности управления, которые касаются формирования и развития производственного, кадрового, финансового, инновационного потенциала предприятия, системы проектирования и реализации нововведений.

Усовершенствованы методические подходы эффективности применения информационных технологий на современном предприятии, а также система

элементов механизма управления производственной, предпринимательской и научно-инновационной деятельностью промышленных предприятий.

Ключевые слова: внутренний механизм предприятия, система управления, инновационная деятельность, эффективность функционирования, стратегическое управление, операционное управление, производственные системы, реструктуризация, система целей, стратегический набор, инвестиционная стратегия, производственные отношения, производственные процессы.

ANNOTATION

Mishkovets N.M. Socio-economic mechanism for the improvement of enterprise management effectiveness. – Manuscript.

Dissertation submitted for the Candidate of Economy degree, speciality 08.06.01 – Economics, enterprise organization and management. – Dnipropetrovsk University of Economics and Law, Dnipropetrovsk, 2004

The dissertation is devoted to the investigation of two main problems. The first one is connected with theoretical aspects in the functioning of inner mechanism of an enterprise and its components. The second problem is the development of social and economic basis for the improvement of industrial enterprise management effectiveness in the period of adopting to market relations. Specific features of socio-economic component of enterprise inner mechanism is also investigated.

Certain recommendations connected with methodology for the construction of enterprise inner mechanism, criteria for estimation of its effectiveness and concepts of enterprise transforming and functioning under the condition of present-day business environment have been proposed.

Key words: inner mechanism of enterprise, management system, innovative activity, effectiveness of functioning, strategic management, operation management, production systems, restructuring, system of goals, strategic set, investment strategy, industrial relations, industrial processes.